

ABİDİN DİNO

SİNAN

BİR DÜŞSEL YAŞAMÖYKÜSÜ

Ara Güler'in fotoğraflarıyla

ANLATI

♥
CAN

5.
BASKI

ABİDİN DİNO

SİNAN

BİR DÜŞSEL YAŞAMÖYKÜSÜ

© 2007, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2007

5. basım: Ocak 2017, İstanbul

Bu kitabın 5. baskısı 500 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Ferit Edgü

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: Abidin Dino

Fotoğraflar: Ara Güler

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol San. Sit. No: 81/25-26

Topkapı-İstanbul

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-0896-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750708961

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

ABİDİN DİNO

SİNAN

BİR DÜŞSEL YAŞAMÖYKÜSÜ

ANLATI

Fotoğraflar

Ara Güler

Abidin Dino'nun Can Yayınları'ndaki diğerk kitapları:

Kısa Hayat Öyküm, 2007

Yeditepe Öyküleri, 2007

Sensiz Her Şey Renksiz (Güzin Dino'yla birlikte), 2007

ABİDİN DİNO, 1913'te İstanbul'da doğdu. Çocukluğu İsviçre ve Fransa'da geçti. 1925'te ailesiyle birlikte döndüğü İstanbul'da, Robert Kolej'e devam etti. Öğrenimini yarıda bırakarak resim, karikatür ve edebiyatla uğraşmayı seçti. İlk karikatür ve desenleri 1930'larda *Yarın* gazetesinde, ilk yazıları *Artist* dergisinde yayımlandı. Dino, 1933'te, sanatçı arkadaşlarıyla birlikte D Grubu'nun oluşumuna katıldı. 1934'te Atatürk'ün isteğiyle sinema öğrenimi görmek üzere Leningrad'a (bugünkü Petersburg) gitti. 1930'ların sonlarında Paris'te Gertrude Stein, Tristan Tzara ve Pablo Picasso gibi sanatçılarla dostluklar kurdu. 1938'de Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul'da Avni Arbaş, Selim Turan, Nuri İyem gibi ressamlarla birlikte Liman Sergisi'ni düzenledi. Bu dönemde çeşitli dergilerde yayımlanan yazı ve desenleriyle yeni bir gerçekçilik kavramı üstünde durdu. 1941'de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca önce Mecitözü'ne, ardından Adana'ya sürgüne gönderildi. 1952'de Paris'e yerleşti ve yaşamını orada sürdürdü. Paris'teki yaşamı boyunca Türk kültürüyle bağlantısını koparmadan ve Avrupa'daki güncel sanat gelişmelerini, yeni eğilimleri izleyerek özgün bir çizgi oluşturdu. Resimleri dünyanın dört bir yanında resmî ve özel koleksiyonlarda yer alan Dino, aralarında Pertev Naili Boratav'ın *Türk Masalları*, Nâzım Hikmet'in *Kuvaçı Milliye Destanı* ve Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* adlı yapıtlarının da bulunduğu pek çok kitabı resimledi. 1993'te Paris'te öldü.

Abidin Dino'nun “Sinan”ı Üzerine Birkaç Sözcük

Abidin Dino tüm yaşamı boyunca, Anadolu topraklarında boy atmış ozanlara, mimarlara, âşıklara büyük bir ilgi duymuş, yazılarında onları anmış, resimlerinde onlardan devraldığı özü dile getirmeye çalışmıştı. Ömrünün, kırk yılı aşan son dönemini yurdundan uzakta geçirirken de, bu toprakların sanatından da, sorunlarından da, insanından da, dilinden de kopmamıştı. Hitit'ten bu yana, Anadolu topraklarında ortaya çıkan tüm kültür ve uygarlıkların bir ürünüydü Abidin.

Türk Anadolu'nun iki dehâsı vardı ki, onlara tutkusu bambaşkaydı. Bunlardan birincisi Derviş Yunus, ikincisi de Koca Sinan'dı. Yunus Emre için senaryo denemeleri yapmış, Sinan'ın sanatı üzerine bazı yazıları da dönem dönem dergilerde yayımlanmıştı.

Ölümünden kısa bir süre önce Zeynep Avcı'ya verdiği el-yazması, Sinan'ın düşsel yaşamöyküsüydü. Gerçekten de Abidin, bu metni sanki gözünü kapayıp tarih içinde yolculuğa çıkarak yazmıştı. Sinan'ın yaşamıyla ilgili çok fazla bir bilgimiz olmadığı için, tutulacak tek doğru yoldu bu kanımca. Tabii, Sinan'ın mimarlığı üzerine bilimsel bir inceleme yapmıyorsanız.

Abidin, 1987'de, Aptullah Kuran'ın *Sinan*'ını yayımladığında, ciltlenmeyi beklemeden kitabı görmek istemişti. Aylarca Kuran'ın kitabını didik didik etmiş, notlar almış, büyük bir coşkuyla Sinan'ı sanki yeniden yaşamaya başlamıştı.

Sinan'ın doğduğu, çocukluğunu yaşadığı topraklara yaklaşık 450 yıl sonra sürgün olarak giden Abidin, orada "Sinan'ın henüz çocuk ve Süleymaniye'nin henüz boy vermediği çağı" düşler: "*Orta Anadolu'da bir köylü çocuk çamura bata çıka yürüyordu. Talas'ın bağları geride kalmış, Sinan, Derindere'ye yol almıştı. Aklından Hond Medresesi'nin kapı nakışlarını geçiriyordu. Bir gün, acep, daha iyisini yapabilir miydi? Niçin yapamamışın, taş olduktan sonra her şey yapılır!*"

Sürgününden yaklaşık kırk yıl sonra da Paris'te, düşlediği ve Sinan'a yakıştırdığı yaşamı işte böylece sözcüklere dökmüştü Abidin.

Bir roman değil okuyacağınız. Ama gelmiş geçmiş en büyük mimarlardan birinin, yüzyıllar sonra has bir sanatçı tarafından düşünülen ve bizlere anlatılan yaşamöyküsü. Ki hayali cihan değer.

Ferit Edgü
Beyoğlu, Aralık 1997

Sinan

“Ser mi’ mârân-ı cihân” ve “mühendisân-ı devrân”ın çocukluğunu düşünerek yola çıktım.

Telefon direkleri bir yana, XVI. asırdan beri Kayseri-Ağırnas arası değişen ne?

İşte köy yollarında on yaşlarında bir çocuk, önümde yürüyor, belki de Sinan.

Şehre girerken Erciyes’e bakar yürürsün, yorgunluk duyulmaz bile...

Köye dönmek daha zor.

Şu çocuğun giysileri, Sinan’ın çocukluk kılığından pek de başka değil herhal. Çarıklarından sıçrayan çamur dizine varmış. Yürü babam yürü. Köyünde, nenesi şöyle der durur: “Taşı tutasın altın ola!”

Çocuk geçim derdinde, bir taşçı ustasında çırak, Kayseri’den işten dönüyor. Yapıda çalışılır, han, hamam, kümbet onarılır. Çocuğun akrabaları da hep taşçı ustası.

Tuttuğu taş altın olmaz ama, taşın altın kesildiğini bilir; gün olur, akşam olur, Erciyes yekpare bir altın yığındır.

İstanbul’u bilen bilir, Süleymaniye de öyle.

Zaten dalgınlıkla Erciyes’e Süleymaniye; Süleymaniye’ye de Erciyes denebilir. Ölçekleri aynı. Terazide vursan ikisi denk gelecek.

Ben, Sinan'ın henüz çocuk ve Süleymaniye'nin henüz boy vermediği çağı düşünüyorum.

Süleymaniye'nin kurulmadığı günler. Sinan'ın çocukluğu. Her toprağın bir isteği, bir doğurma zoru vardır devrine göre. Sanırım mimarlık, işte bu isteğin ebeliğini yapmaktır.

Sinan, yirmi üç yaşında, fetihten belki altmış sene sonra, İstanbul'a ayak basınca, bu zorunluluğu duymuş olmalı. Şehir, Süleymaniye'yi sayıklayıp duruyordu: ölesiye. Yerin ve asrın buyruğu. Öyle gelir ki insana, Süleymaniye oldum olası var olagelmiş. Oysa ki, Orta Anadolu potasından gelme köylü çocukları, yerin ve asrın buyruğunu yerine getirinceye dek, o tepede kayda değer bir şey yok.

Şehir, yapıcıların akınına uğrayacaktı, Sinan'la beraber taşçı ustaları, camcılar, hattatlar, şehirde bir uyum ve hesap cengine giriştikleri güne kadar İstanbul yarım yamalak kalmıştır.

İşte Selimiye ve Koca Sinan:

“Bu kubbeyi, Ayasofya kubbesinden altı zira keddin ve dört zira derinliğin ziyade eyledim.”

Eline sağlık, yeryüzünü ziyade eylemiş.

Ayasofya'nın taş kafalılığı ve feodal yapısı şehrin başka bir tepesine yüklenmişti.

İstanbul şehrinin fethi 1453'te başlamış ve Süleymaniye'nin bittiği güne kadar sürmüştür.

Askerî fetihten değil, kültür savaşından bahsediyorum. Her şehrin kurulduğu toprak tabanında bir istek vardır.

Sinan, Kostantiniye'yi İstanbul yaptı. Şehrin müjdediğini tuttu.

Bu tepede Süleymaniye'nin yükselmesi bir zorunluluktur.

Mimarlık, bana öyle geliyor ki, zorunlulukların ebeliğini yapmaktır.

Ehramsız çöl, Parthenonsuz Atina bütünleşmemiş sayılır.

İki denizin birleştiği yerde, Süleymaniyesiz İstanbul, eksik bir tümce kadar anlamsız.

Ağırnaslı çocuk, çamurlu bir günde köye döndüğü vakit, Konstantiniye boş bir arsa değildi ama, şehir Sinan'ı bekliyordu.

Ve çocuk şehirden habersizdi.

Kurulmamış camiin meydanında, hiçbir müneccim, boşlukta kabarık Süleymaniye'yi haber vermiş değildi.

Bu böyle oladursun, Orta Anadolu'da bir köylü çocuk, Abdülmennan oğlu, köy yolunu tutmuştur. Henüz "seyri deryâ özlemiş" değildir, hattâ deryâdan bile habersizdir. Kayseri'nin Ağırnas nâm karyesinde doğmuştur. On yaşlarındadır, ismi Sinan, Jozef ya da Yusuf'tur, hepsi bir.

Talas'ın bağları geride kalmış, Sinan, Derindere'ye yol almıştı.

Aklından Hond Medresesi'nin kapı nakışlarını geçiriyordu. Bir gün, acep, daha iyisini yapabilir miydi?

Niçin yapamasın, taş olduktan sonra her şey yapılır!

Sahabiye yapılır, türlü sivri kümbetler yapılır, Suyakanmış Hatun Türbesi yapılır, Gıyasiye yapılır, Şifâiye yapılır...

Çipil arazide yürüyen çocuk taşın değerini söylesin.

Bu cıvık toprakta taşı düşünmez de ne düşünürsün?

XVI. asrın malzemesi, taş, tuğla, odun. Ve bunları sevmek vardır. Yapının başında malzemeyi sevmek,

onunla senli benli olmak vardır. Orta Anadolu'da, köyüne dönmekte olan bir köylü çocuğu şafak sökmeden yola çıkmıştır, nerde ise Kurtçömeltten rüzgârı esecek, ayaz artacaktır. Dağ karanlıkta ışıldamakta. Gün ağarırken ilkin Erciyes'in tepesi pembeleşir, sonra da ışık birdenbire ovaya iner. Ağırnas yolcusu dönüp arkasına bakacak olsa, Talas'ı sağda, geride görecek, belki de solda Erkilet'i hayal meyal fark edecektir. Kümbetleri ile şehir, bir tepenin arkasında kaybolmak üzeredir, durmamak gerek. Derindere'ye yürünür, çipil yolda imanınız gevrer, hele siyim siyim yağmur yağıyorsa.

Yapı zamanı geçmiştir, taş eli dondurur, dayanılmaz, dağa yedinci kar yağmıştır, sekizincisi mutlaka şehre yağacak ve böylece köye dönülür acele. Döne dolaşa Erciyes hep yamacınızda. Kayseri vilayetinde her şeyin başı sonu Erciyes. "Et topraklı" tarla az, en bereketlisi bile eşilince, taşı çıkar; toprağın kemiği. Yeraltında süregelen Erciyes'in koca iskeleti. Eti devrinden, Kaneş Krallığı'ndan beri dağın eteklerinde türlü uygarlıklar kurulmuş, uzaklardan gelen insanlar kaleler dikmiş, başkaları akın etmiş, onları yıkmış, hepsi de Erciyes'in taşlarını yontmuş, binalar, mâbetler kurmuş, işaretler nakşetmiş, izler bırakmış gitmiştir. Taşın belleğine hayranım.

Kayseri'de taş, bir limanda deniz kadar gerekli.

Taşı bol memleketin taşçı ustası da boldur. Her aile bir taşocağına sahip, yeri bellidir, cinsi belli. Suyu, çileği, havası iyi memleketler vardır, Erciyes'in taşı iyidir her şeyden önce. Damar damar elvan taşlar. Güzde, taşçı ustaları köylerine dönerler, artık taşlar buz gibidir. Yaz sıcağında da taşı ellelemek zor. Bütün gün güneş yemiş Hond'un, İç ve Dış burcun duvarları sabahlara kadar kızgın kalır. Gece yanağınızı taşa dayasanız, yanar.

Ağırnas'ta çoluk çocuğun oyuncuğu hep taştan. Ev-

cik oyunu, gölcük-köprü oyunu, enek oyunu, değirmen oyunu, sapan oyunu. Evcik oyunu, taştan ufak evler yapmaya denir, küçük ustaları vardır ki, yaptıkları evlere sığılmaz. Gölcük-köprü oyunu da iyi. Gölcük-köprü, dere kenarında oynanır. Bir ufak havuz yaparsın, etrafını taşla beslersin, su doldurursun, bir köprücük kurarsın, ağaç dallarından desteklerle tutturup, güzelce sıvayıp çamurun kurummasını bekledikten sonra, onları çekersin. Gölcükle köprü arasında kemerin altından geçecek bir de oluk vardır. Bitti mi, tamam mı? Gölcüğün taşlarını yıkıver, su oluktan yana boşalıversin, köprü dayanır mı, dayanmaz mı, iş orada!

Küçük köprü çamurla nasıl sıvanır, kemeri nasıl tutturulur, bu, Erciyes çocuklarının sırrıdır.

Erciyes'in etrafındaki köylerde çocuklar hep bu oyunu oynar. Derelerin kabarık zamanında bu oyun çok hoş. Kimin köprüsü sağlamsa köy çocuklarının başıdır, dediği dediktir.

“Bre şu köprü sellere dayanır mı ola?” Kabarık Prut'un üzerinde, Yeniçeri Sinan'ın neccarları ile birlikte kurduğu köprünün, kulaç kulaç uzanışını seyreden koca Osmanlı ordusu hep bu lâfi ediyordu. “Bre şu köprü dayanır mı ola?” Dayanır. Sinan, zorlu gölcük-köprü oyunu oynar, ister Ağırnas yoncalıklarında, ister Buğdan seferinde. Gölcük-köprü oyunu her babayiğidin harcı değil. Prut bataklıklarında nice köprü gömülüdür, besbelli.

Ağırnas'ta ne köprücükler yapılmış, ne sellere dalınmış, yukarı mahallenin taşocaklarından ne taşlar seçilmiş, ne değirmencikler kurulmuş, kazık niyetine ne erik, ne armut, ne elma dalları koparılmıştır.

Yedi tepenin yedinci tepesine Süleymaniye'yi oturttuğu gün, Sinan, sakalını karıştırıp etrafına taşıcı işçilerini toplamış olsa gerek.

Hep birden yaman bir evcik oyunu oynamışlardı.
Süleymaniye, denize indirilmiş bir kalyon haşmetiy-
le, zaman ve mekâna girmişti.

Kayseri'ye vardığım günün akşamı, karanlık basın-
caya dek Kurşunlu Camii'nin etrafında dolaşım. Kur-
şunlu Camii'nin ötesinde bir otelde yattım. Sabahleyin
uyandığım vakit kendimi İstanbul'da bildim.

Her şehrin kendine göre bir uyanışı vardır. Kurşunlu
Camii, İstanbul denilen karmanın bir izi. İstanbul nere-
sidir diyenlere, Sinan'ın iz bıraktığı yerdir, cevabını ver-
mek doğrudur.

Sinan'ın her eseri İstanbul'u yaratıyor.

İşte evcik oyununun kerametleri.

Küçük Sinan artık evcik oyunu oynamıyordu, baba-
sı onu Kayseri'de iş tutan ünlü bir ustaya çırak vermişti.
Sinan, bir kümbetin onarımından dönüp köye gidiyor-
du.

Sinan'ın eli eğimli, üç karışlık çocuğun eli, makası,
çekici, tarağı, külünk, kalem ve madırgayı tuta tuta sert-
leşmiş, kolları taş gibi olmuştur. Âleti kullanmasını bil-
mek, taşın sertine, yumuşağına göre âlet ve darbe gerek-
tir. Taşın suyuna gitmek. Taşın da bir huyu var, kımıld-
madığına bakmayın. Kafası kızarsa neler yapmaz. Âlet,
insanla malzeme arasında. Onu bellemeden malzeme-
nin hakkından gelinmez.

Yapı işinin ikinci şartı, âleti sevmek olsa gerek. İyi
âlet, güzel âlet, bakımlı âlet. Malzemeyi kolunda duy-
mak, aletin ucunda. Bir taş yontulur, bir gününüz bu taş-
tadır. Hesap etmeli, bir kale duvarında kaç insan ömrü
yatar?

Yonu taşı, basbayağı yontulur; ustanın, âletin iyisi
olursa, iyi; kötüsü olursa, kötüdür. Bir de âleti kullanma

hüneri var. Bu hüneri bilenler Sahabiye'yi, Suyakanmış Hatun Türbesi'ni yapmışlardır. Gıyasiye, Şifâiye, Döner Kümbet, Sırçalı Kümbet, İsa Kümbeti, Lale Kümbeti, Mahperi Hatun Türbesi...

Mahperi Hatun Türbesi, bir madde pırlıtıdır.

Mahperi Hatun Türbesi'nin kuruluşu, musikîde Bach'ın ses yapılarını hatırlatır. Başka hiçbir sanat eseri, o belirli artış ve eksiliş ölçülerindeki pürüzsüzlüğe erişmiş değil.

Mahperi Hatun Türbesi'nin stalaktitleri, baş döndürücü bir nizama uymuş, kar kristallerinin bünyesini benimsemiş.

Selçuk tezyinî sanatında buluşlar, senfonik bir gelişme içindedir. Mimarî stalaktitlerden bahsediyorum. O hesap mucizelerinden.

Selçuk işçisi için mucize yoktur.

*Çağdaş sanatımızın öncü ismi
Abidin Dino yalnızca usta bir
ressam değil, aynı zamanda
iyi bir edebiyatçıydı.*

Abidin Dino, tüm yaşamı boyunca, Anadolu topraklarında boy atmış ozanlara, mimarlara, âşıklara derin bir ilgi duymuştu. Ama Anadolu'nun iki dehası vardı ki, onlara tutkusu bambaşkaydı. Biri Yunus Emre, biri de Mimar Sinan. Sinan'ın sanatı üstüne dönem dönem dergilerde yazılar yayımlamıştı Abidin Dino. Ama belki de kimsenin aklına gelmeyecek bir şey daha yapmış, oturup kendi imgeleminden süzdüğü bir yaşamöyküsü kaleme almıştı büyük usta için.

Sinan, gerçek bir yaşamöyküsü değil, bir ustanın bir ustaya biçtiği düşsel bir yaşamöyküsü. Mimar Sinan'ın doğduğu, çocukluğunu yaşadığı topraklara yaklaşık 450 yıl sonra sürgün giden Abidin Dino, Sinan üstüne düşünüyor, düşünüyor: "Sinan'ın Ağırnas'ta doğup devşirilmesi, İstanbul'a gelmesi, binbir serüvenden ve savaştan sonra, Süleymaniye'yi, Selimiye'yi gökyüzüne nakşetmesi, bir su damlasının gökyüzünden kopup belirli bir noktaya düşmesi kadar kaçınılmaz mıydı? Belki Sinan rastlantıya inanmıyordu ama, rastlantı Sinan'a muhakkak inanmıştı..."

Sinan'ı, bir başka ustanın, Ara Güler'in fotoğrafları eşlik ediyor.

Kapak resmi: ABİDİN DİNO

ISBN 978-975-07-0896-1

6 789750 708961